ROLUL TEORIEI AUTODETERMINĂRII ÎN DOMENIUL EDUCAȚIONAL

Tatiana ORNOVETCHII
CZU: 159.947.5:37 tatianaornov@yahoo.com

Cercetarea și tendința de a înțelege conceptul de motivație denotă aspiratia științei pentru descoperirea celor mai fine aspecte și trăsături ale firii umane, dorința de a explica natura umană în toată complexitatea sa, dar mai ales transformarea forțelor interne în acțiuni externe concrete. O bună parte din ceea ce se întâmplă în cercetarea motivaţiei reflectă dorința unei înțelegeri aprofundate a proceselor motivaţionale și a aplicațiilor practice și utile a principiilor motivaţionale cu scopul de a ameliora viața oamenilor [3, p.48]. Motivaţia și procesul motivaţional sunt concepte studiate mai bine de un secol, din perspective psihologice, psihanalitice, educaţionale, comportementaliste, umaniste, dar rămân a fi la fel de actuale din considerentul că vizează nemijlocit conduita și comportamentul uman, acțiunile sale, deciziile şi alegerea sa în diferite sfere ale vieții.

Cercetând multitudinea definițiilor motivaţiei, aderăm totalmente la opinia unuia dintre cei mai de seamă cercetători francezi ai secolului nostru în domeniul motivaţiei, care sustine: „Fiecare teorie motivaţională prezintă propria definiție a motivaţiei. Aceste definiții finalizează prin a produce aceeași dezorientare pe care o busolă o produce în mijlocul unei mine de fier [2, p.8]. Vallerand et Thill, pentru a explica conceptul de motivaţie, pun accentul atât pe forțele interne cât și pe cele externe: motivaţia reprezintă construcția ipotetică utilizată pentru a descrie forțele interne și/sau externe care produc declanșarea, direcția, intensitatea şi persistența comportamentului [5, p.18]. Astfel, motivaţia apare ca un fenomen dualist care are început – forță, energie, și finalitate – scop sau comportament. Forțele lăuntrice și cele externe care determină adoptarea unui anumit comportament implică două categorii relevante de motivaţie, și anume, motivația intrinsecă și extrinsecă, care permit să conferim un sens mai multor fenomene relative personalității. Natura umană este însăși predispusă spre curiozitate, spre descoperirea și cunoașterea lucrurilor noi, spre învățare și explorare, chiar și în lipsa anumitor recompense. Această tendinţă motivaţională naturală este un element critic în dezvoltarea cognitivă, socială și fizică, pentru că acționând în interese inerente persoana crește în cunoștințe și competențe [1, p.56].

O teorie marcantă a motivaţiei intrinseci și extrinseci este teoria autodeterminării, formulată de Ryan și Deci. După cum afirmă înșiși autorii, majoritatea teoriilor motivaţionale concep motivaţia ca un fenomen unitar, care variază de la o motivaţie slabă de a acționa la una puternică. Dar, o reflecție rapidă ne sugerează că motivaţia nici pe aproape nu este un fenomen unitar, oamenii având nu doar diferite cantități, dar și diferite tipuri de motivatie [1, p.54]. Teoria autodeterminării explică faptul că omul este orientat nativ spre motivația de creștere

și dezvoltare. Omul are tendința înnăscută de a relaționa cu ceilalți, de a se simți autonom și de a demonstra că este competent, toate acestea în vederea integrării sociale și a dezvoltării personale. Oamenii au tendința înnăscută de a urmări acele scopuri care pot facilita satisfacerea nevoilor psihologice de bază, ceea ce constituie un important predictor al sănătății mentale.

Teoria autodeterminării reunește conceptele umaniste și behavioriste, afirmând că ființa umană posedă o tendință spre autoafirmare/actualizarea de sine, dar ea nu neglijează influența mediului în dezvoltarea personalității. Și în acelaşi timp teoria remarcă că sunt factori sociali specifici care pot susține sau respinge această tendință, adică mediul în care se află și se dezvoltă individul poate influența direct comportamentul său.

Această teorie are un rol esențial în domeniul educațional, căci este centrată pe satisfacerea necesităților psihologice ale profesorilor și studenților, care la rândul lor determină motivația intrinsecă și starea de bine. Mulți profesori sunt forțați să identifice modalități de a sprijini aceste necesități psihologice ale studenților în ciuda obstacolelor impuse de politicile educaționale și instituții. Actualmente, atestăm o discrepanţă între practica educațională și politicile dominante în domeniul respectiv. Ipotezele educaționale fundamentale ale acestei teorii sunt: o formă mai autonomă a motivaţiei studenţilor va duce la o îmbunătățire a implicării, învățării și bunăstării elevilor; sprijinul psihologic din partea profesorilor și a părinților facilitează motivaţia, pe când frustrarea o subminează [4].

Conform acestei teorii, motivaţia intrinsecă are un rol semnificativ și decisiv în performanța academică. Motivaţia intrinsecă presupune interes, plăcere și satisfacere inerentă. Ea este definită ca motivaţia de a realiza o activitate pentru interesul pe care ea însăşi îl prezintă, în absența oricărei recompense externe [1, p.60]. Dar, numeroase cercetări ale aplicării acestei teorii în practică demonstrează că motivaţia intrinsecă scade pe parcursul anilor de studii. Acest fapt ne sugerează că instituțiile de învățământ nu creează un context de sprijin necesar care ar promova resursele lăuntrice ale indivizilor implicaţi în procesul de învățare. O mare parte dintre studiile realizate pe tema motivaţiei intrinseci s-au focalizat pe dihotomia autonomie *vs* control. S-a demonstrat că recompensele externe pot scădea motivaţia intrinsecă.

Motivaţia extrinsecă se referă la adoptarea unor comportamente din alte motive decât cele realizate pentru satisfacția lăuntrică. Teoria autodeterminării prezintă patru tipuri de motivație extrinsecă: reglajul extern, introiecția, integrarea și identificarea. Este de remarcat faptul că oamenii deseori sunt, în același timp, motivați intrinsec și extrinsec. Aceste forme de motivaţii depind de interese proprii, de aspiraţii, tendinţe și scopurile propuse. Un student poate studia pentru că preferă domeniul său de cercetare şi în acelaşi timp este motivat de perspectiva carierei dorite.

Un rol esențial în tipul de motivație al studenţilor îl are nivelul de autonomie resimțit de studenți. Conform acestei teorii, există trei nevoi de bază: nevoia de autonomie, nevoia de competență şi nevoia de relaționare [1, p.57]. Autonomia se

referă la acțiunile realizate din interes propriu, la sentimentul de alegere, competenţa reprezintă interacțiunea efectivă dintre individ și mediul său, relaţionarea este conexiunea reciprocă cu alte persoane. Aceste trei necesități psihologice sunt universale și înnăscute. Când aceste trei nevoi sunt satisfăcute, individul este proactiv şi în mai mare măsură autodeterminat. Astfel, studenții cărora li se acordă un nivel de autonomie mai mare din partea profesorilor au o motivație intrinsecă mai mare, note mai bune, o mai mare implicare în activități și mai puține eșecuri. Dimpotrivă, crearea unui climat de control și presiune poate duce la un declin al satisfacerii necesităților psihologice și a stării de bine.

Astfel, în procesul educațional, nivelul de autonomie al elevilor influențează direct rezultatele academice. Profesorul care sprijină autonomia studenţilor săi încearcă să înțeleagă și să fie receptiv la necesitățile elevilor, oferindu-le oportunități de inițiative, implicare și alegere în procesul educaţional. În același timp, acești profesori oferă răspunsuri cu mai multă răbdare, acordă o atenție deosebită la interesele elevilor și apreciază inițiativele studentilor, oferindu-le posibilitatea de a fi creativi şi independenţi.

Referinţe:

1. REEVE, J. *Psychologie de la motivation et des émotions*. Belgique: De Boeck, 2017. 676 p. ISBN 978-2-8073-0263-1.
2. FENOUILLET, F. *La motivation*. Malakoff: Dunod, 2017. 127 p. ISBN 978-2-10-076235-4.
3. VALLERAND, R. J., THILL, E. A. *Introduction à la psychologie de la motivation*. Laval: Vigot, 1993. 674 p. ISBN 978-2760705524.
4. DECI, E., RYAN, R.M., Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions, In: *Contemporary Educational Psychology*. 2000, nr. 25, pp. 54-67. ISSN 562000.
5. *Ibidem*, p.54.